

Mitä tutkimusartikkelien rinnakkaistallennusvelvoite merkitsee kirjastoille?

Kansleriksi siirtynyt rehtori Ilkka Niiniluoto linjasi 26.5.2008 päätöksellään (126/2008) tutkimusartikkelien tallentamista yliopiston avoimeen arkistoon. 1.1.2010 alkaen yliopistossa toimivilta tutkijoilta tullaan edellyttämään, että he rinnakkaistallentavat tieteellisissä tutkimusjulkaisuissa ilmestyvät artikkelinsa yliopiston avoimeen julkaisuarkistoon. Myös ennen määräpäivää julkaistujen artikkeleiden osalta Helsingin yliopisto suosittaa artikkeleiden rinnakkaistallentamista yliopiston avoimeen arkistoon.

Mitä tämä päätös, joka koskee tieteellisessä aikakauslehdessä, sarjajulkaisussa tai konferenssijulkaisussa tai muussa kokoomateoksessa julkaistavia yksittäisiä artikkeleita, merkitsee Helsingin yliopistojen kirjastojen kannalta?

Julkaisuarkistotoiminnan kehittämisesä riittää haasteita - ja työtä

Rehtorin päätöksen välittömin vaikutus kirjastojen arjessa saattaa olla se, että tutkijat kirjastossa asioidessaan ottavat julkaisuarkistot ja rinnakkaistallennuksen puheeksi ja kyselevät asiasta. Sen vuoksi kirjaston asiakaspalvelussa työskentelevien kannattaa tutustua rinnakkaistallennuksen verkkosivustoon <http://www.helsinki.fi/ejulkaiseminen>, jota on kehitetty paitsi tutkijoiden tiedontarvetta, myös tutkijoita opastavia kirjastonhoitajia ja informaattikkoja silmällä pitäen.

Käytännössä päätös rinnakkaistallennusvelvoite astuu voimaan vasta vuoden 2010 alusta. Siihen mennessä artikkelien tallennusprosessi on olennaisesti kehittynyt nykyisestä kampuskohtaisten arkistojen prosesseista ja julkaisuarkistoista on tiedotettu jokaisen kampuksen jokaisella laitoksella. Verkkosivuille ja ALMAan kerätään prosessin ja tukipalvelujen kehittyessä aina viimeisin tieto.

Muutamilla kampuksilla on käynnistetty jo tutkijoiden vapaaehtoiseen innostukseen perustuen artikkelien rinnakkaistallennuskampanja, jota taas kesälomien jälkeen jatketaan. Itse kampanjointikin työllistää kirjastolaisia, merkitseähän se jalkautumista laitoksille ja tiedekuntiin esittelemään asiaa erilaisissa kokouksissa ja tutkijoiden seminaareissa. Nyt toiminnassa on mukana lähinnä Tieteellisten aineistojen verkkopalveluhankkeessa työskenteleviä [keskustakampuksen tiedekuntakirjastolaisia](#). Lisäksi Viikin ja Kumpulan kampuksella on esitelty laitoksilla kampusarkistopalveluja jo

pidempään kampuskirjastojen henkilöstön voimin.

Yksi suurimmista haasteista on eri kampusten julkaisuarkistojen kehittämistyön keskittäminen ja nykyisten kampusarkistopalvelujen integrointi. Kun vastuuta eri työvaiheiden toteuttamisesta voidaan jakaa eri kirjastoissa toimivien asiantuntijoiden kesken, saadaan samalla henkilöstöresurssilla aikaan enemmän kuin silloin, jos kullakin kampuksella kehitetään itsenäisesti omaa kampusarkistopalvelua tukipalveluineen. Bonuksena syntyy yliopiston yhteinen julkaisuarkistopalvelu, joka tarjoaa kaivatun näkymän koko yliopiston julkaisutuotantoon.

Rinnakkaistallennus, julkaisuarkistot ja JULKI-tallennus

Julkaisuarkistojen kehittyminen herättää sekä tutkijakunnassa että kirjastolaisissa helposti myös JULKI-tietokantaan liittyviä kysymyksiä. Artikkelinsa avoimeen julkaisuarkistoon tallentaneet tutkijat

haluavat todennäköisesti, että rinnakkaistallennettujen artikkelien painettuihin versioihin liittyviin JULKI-tietueisiin tulee merkintä siitä, että kyseinen teksti on myös avoimesti saatavilla verkossa. Samalla tulisi tarjota linkki kokotekstin pysyvään osoitteeseen. Rinnakkaista elektronista versiota koskevan tiedon merkitsemiselle on sääntönsä ja kenttensä, joten tässä ei ole ongelmaa. Ratkaistavaksi jää miten olisi mahdollista erotella tällainen *open access* -aineisto muusta verkkomateriaalista luettelointitietueessa.

Samassa yhteydessä kun joudumme miettimään, miten merkitä julkaisuarkistotallenteet JULKI-tietueisiin, olisi hyvä yleisemminkin pohtia sitä, miten *open access* -julkaisut tulisi luetteloida ja kuinka merkitä erilaiset *open access* -rinnakkaisversiot painettuihin julkaisuihin liittyviin tietueisiin. *Open access* -aineistojahan on jo paljon muitakin kuin julkaisuarkistojen artikkelitallennukset.

Rinnakkaistallennustoiminnan prosessien kehittyessä tulee mietittäväksi myös kokotekstitallennuksen yhteys julkaisutietojen tallentamiseen JULKIin. On esimerkiksi mahdollista, että tutkija rinnakkaistallentaa artikkelinsa viimeisimmän käsikirjoitusversion julkaisuarkistoon ennen kuin se artikkeli on virallisesti ilmestynyt, siis ennen kuin sen tiedot voi JULKIin viedä. Tutkija luonnollisesti toivoisi, että tämä tallennus toimisi myös hänen JULKI-ilmoituksenaan ko. artikkelin osalta. Toisaalta tutkijat saattavat toivoa, että kirjastoissa hoidetaan rinnakkaistallennetta koskevat merkinnät JULKI-tietueisiin niitä erikseen pyytämättä. Kaikissa tapauksissahan tallenteita ei voi tuottaa samanaikaisesti, koska kustantajat ovat asettaneet rinnakkaistallenteiden avoimelle saatavuudelle emgargo-aikoja, jolloin viive saattaa olla esimerkiksi 12-18 kuukautta lehden kyseisen numeron ilmestymisestä.

Mikään ei ole niin varmaa kuin muutos

Hankaliksi JULKI-prosessiin ja sen julkaisuarkisto-yhteyteen liittyvät

pohdinnat tekee se, ettei ole tiedossa, kuinka kauan JULKIA vielä kootaan nykyisessä muodossaan. Niin Helsingin yliopiston sisällä kuin opetusministeriössä on meneillään hankkeita, jotka todennäköisesti muuttavat julkaisutietokannan tuotantotapaa. Yliopisto on parhaillaan hankkimassa uutta tutkimuksenhallintajärjestelmää, joka korvaa nykyiset osaamistietokannat ja saattaa tarjota uuden, Voyager-JULKIA käyttökelpoisemman ratkaisun myös julkaisutietojen kokoamiseen. Samalla ministeriö harkitsee kansallisen julkaisutietokannan rakentamista yliopistojen julkaisutietokantojen tiedoista.

Elektronisten julkaisujen ja julkaisutietojen käsittelystä ei tällä hetkellä voikaan sanoa muutaman tulevan vuoden perspektiivillä muuta varmaa kuin että samalla kun prosessit etsivät muotoaan ja kehittyvät, molempien rooli osana kirjastolaisten arkea tulee merkittävästi kasvamaan. Julkaisuarkistot ja muut elektronisen julkaisemisen tukipalvelut ovat osa kirjastojen tutkijoille tarjoamia palveluita, joiden roolia yliopistossa halutaan tulevina vuosina korostaa.

Ne kirjastolaisista, jotka jo ovat tekemisissä HY:n tutkijoiden julkaisutietojen tallennuksen tai artikkelien rinnakkaistallennuksen kanssa, joutuvatkin toimimaan lähivuosina hiukan epämääräisessä tilanteessa ja tekemään sellaisiakin ratkaisuja, joiden jo suunnitteluvaiheessa tiedetään olevan vain väliaikaisia. Tulevia muutoksia täytyy työssä kuitenkin pyrkiä mahdollisuuksien mukaan ennakoimaan.

Toisaalta epävarmuuden sietokyvyn ja muutoksien ennakkoinnin voikin väittää olevan eräitä keskeisimpiä tulevaisuuden tietoasiantuntijan ammattitaidon osa-alueita.

Teksti:

*Eeva Peltonen
Kirjastonhoitaja
Valtiotieteellisen tdk:n kirjasto
eeva.peltonen@helsinki.fi
p. 09-191 23789*

*Veera Ristikartano
projektipäällikkö
Kirjastopalvelujen koordinointiyksikkö
veera.ristikartano@helsinki.fi
p. 09-191 21724*